

Pamflet

maart 2018

BOUW DE VERBINDING ...

... NAAR EEN DUURZAME STAD

SAMENVATTING

Den Haag wil binnen afzienbare tijd toekomstbestendig zijn: duurzaam, klimaatadaptief, resiliënt, gezond, smart, veilig, vreedzaam, sociaal, inclusief, aantrekkelijk, ...

Echter, uit onderzoek blijkt dat de maatregelen van de afgelopen periodes onvoldoende effect hadden en dat lang niet alle inwoners meedoen en meeprofiteren. Daarom is er

naast aandacht voor het 'wat' veel meer aandacht nodig voor het 'hoe'.

In dit pamflet staan vier bouwstenen, waarop politici en uitwerkers bij alle programma's en projecten kunnen steunen, voor een eerlijke en ambitieuze transitie. Tenslotte worden aansprekende ideeën en voorbeelden gegeven, om te bewijzen dat het nú en écht kan.

UITGANGSSITUATIE

Ondanks

KENNIS: tientallen jaren ontwikkeling en verspreiding van relevante kennis en informatie;

GELD: het rijker worden van ons land en de toename van investeringen;

TECHNIEK: de beschikbaarheid van duurzame technieken, waarvan vele uit de kinderziekten zijn, ...

... bedreigt het klimaat ons meer dan ooit; raakt de aarde steeds verder uitgeput en vervuild; worden er oorlogen gevoerd om grondstoffen; en nemen ook in Den Haag de verschillen in gezondheid en welzijn binnen de bevolking toe.

Wat er op dit moment gebeurt aan recycling, energiebesparing, duurzame energie, vergroening, duurzame mobiliteit, circulaire economie en gezond leven is helaas bij lange na niet genoeg. Bovendien blijkt uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau dat veel burgers en bedrijven onbewust of ongeïnteresseerd zijn, en dat de stimulerende activiteiten van gemeentes vooral terecht komen bij een klein percentage mensen, degenen die vaak toch al willen en kunnen handelen.

Uit recent onderzoek in opdracht van Milieudefensie blijkt dat het landelijke klimaatbeleid weinig rekening houdt met het belang van burgers en dat de inzet voor een duurzame economie onrechtvaardige verhoudingen vergroot. Dit ondermijnt het draagvlak en dus de kans van slagen.

KERNVRAGEN VOOR TOEKOMSTGERICHT BESTUUR

- Wat moet er gebeuren om de ambities waar te maken?
- Hoe kunt u er als bestuurder voor zorgen dat Den Haag de komende vier jaar véél meer en sneller verduurzaamt, op een wijze die daadwerkelijk beklijft?
- Hoe komt u tot goede afwegingen tussen duurzaamheid en andere beleidsvelden?
- Hoe zet u de veranderende rol van de gemeente maximaal in?

VIER BOUWSTENEN

Hanteer bij alle beleid, programma's en projecten de volgende vier principes voor de transitie naar een duurzame stad en samenleving!

- **Duurzaamheid voor iedereen**
- **Werken met Haagse kracht**
- **Duurzaamheid verpakt in het dagelijks leven**
- **Samenspraak met wie de toekomst heeft**

AFZENDERS

Dit advies is tot stand gekomen in een unieke samenwerking van mensen van verschillende achtergronden, op uitnodiging van de gemeente Den Haag en aan de hand van de methode Mastercircle, zie www.mastercircle.org.

Arsjalus Amirchianian	Bestuurskundige / Omgevingswet en gezondheid	GGD Haaglanden
Martine Boonstra	Stafadviseur Bedrijfsvoering	Rijswijk
Francien de Hoop	Gebiedsregisseur DSO voor Segbroek en Loosduinen	Gemeente Den Haag
Jeroen Boon	Stadmaker, adviseur sociale innovatie	Kiemkracht
Jordy Morssink	Student Geo, Media & Design	Aeres Hogeschool
Jack Amesz	Directie-adviseur Fysieke Domein	Gemeente Den Haag
Wim Drost	Specialist / ingenieur Milieu	Gemeente Den Haag
Mieke Weterings	Adviseur duurzaam en gezond bouwen	Gemeente Den Haag

Begeleiders / masters:

Wouter Kessler, Rob van Tilburg, Philip van Beeck Calcoun, Hans de Jong

Redactie: Simone Bergmann / Bergmann Media, Beeld: Nico Joosting Bunk / Artnic

Info: Mieke Weterings, tel. 06 83 64 22 16,

email mieke.weterings@denhaag.nl

Den Haag, maart 2018

Vier bouwstenen

Duurzaamheid voor iedereen

Niet alleen voor de 'elite' van experts en andere duurzaamheidsprofessionals

Richt uw aandacht als bestuurder met voorrang op mensen met minder geld, eigendommen, zeggingskracht en mogelijkheden.

- Gebruik eenvoudiger taal, compact en to-the-point.
- Houd rekening met diversiteit en interesses.
- Geef mensen de ruimte om zelf te bepalen welke thema's en maatregelen zij belangrijk vinden.
- Koppel het duurzaamheidsprogramma aan andere beleidsterreinen zoals armoedebestrijding, zorg, sport, onderwijs, werkgelegenheid e.a. Focus op synergie en complementariteit.
- Bied inspiratie, kennis, activiteiten en maatregelen aan via belangen- en buurtorganisaties.

Werken met Haagse kracht

Een volgende versie van wijk- en buurtgerichte aanpak

Houd rekening met het feit dat iedere wijk anders is. Denk aan economische potentie, geschiedenis, levendigheid en sfeer, woningtypes en bouwkwaliteit, bereikbaarheid, sociale samenhang en -kracht. Het duurzaamheidsprogramma vanuit de gemeente kan om die reden géén 'eenheidsworst' zijn.

- Maak plannen per wijk en buurt sámen met bewoners en ondernemers, rondom diverse thema's.
- Sluit aan bij bestaande collectieve initiatieven - bijvoorbeeld rond energie, groen en voedsel - voor de broodnodige opschaling.
- Durf een aanmerkelijk deel van duurzaamheids- en andere budgetten over te dragen aan de wijk en laat bewoners gezamenlijk keuzes maken. Bied hierbij passende begeleiding (flexibel, ruimte gevend), ook wat betreft verantwoording en monitoring.

Duurzaamheid verpakt in het dagelijks leven

Gezond en duurzaam zonder dat je het merkt

Maak het mensen gemakkelijk om (kleine) veranderingen te doen in hun dagelijks leven. Dit levert meer effect en uiteindelijk rendement op, dan via het pad hen bewust te willen maken van ingewikkelde wereldvraagstukken of hen te overtuigen van andere waarden dan die zij zelf hebben.

- Zorg dat bij elk beleid, programma en project van de gemeente duurzaamheid wordt ingevlochten, waarbij win-win-situaties worden gecreëerd.
- Zorg in de publieke ruimte en bij gemeentelijke regelingen dat het gewenste duurzame gedrag zoveel mogelijk voor de hand ligt binnen het leven van alledag, en dat het het minst kost.
- Onderhandel met bedrijven en organisaties om bij hun producten en services ook het gewenste duurzaamheidsgedrag uit te lokken.
- Zet u op (inter)nationaal niveau in voor het realiseren van wet- en regelgeving die duurzaamheid en gezondheid bevordert.

Samenspraak met wie de toekomst heeft

... en ook met degenen die de toekomst doorgeven

Luister naar de toekomstvisie en behoeften van de jongere generatie. Maak gebruik van hun ideeën (vernieuwing, alternatieven). Blijf niet slechts hangen in inspiratie- en kennissessies van genoemde 'elite' - die al een tijdje meedraait.

- Laat u inspireren en (ongevraagd) adviseren door de jeugd, studenten aan Haagse scholen, wijkinnovatielabs, buurtjongeren, young professionals en jonge ondernemers (bijv. startups).
- Stimuleer een levendig netwerk van 'jonge' belangen- en adviesgroepen ('ambassadeurs'), onder meer door hierin belangrijke duurzaamheidskwesties voor te leggen.
- Nodig mensen met positie, kennis en ervaring uit hun (onbedoelde) betuttelende of betweterige beelden richting jonge of onervaren mensen om te zetten naar nieuwe manieren van samenwerken.

En dan nu ÉCHT

Met de aanbevelingen in dit pamflet kunt u als bestuurder de urgente en tevens mooie taak van verduurzaming breder, concreter, efficiënter en effectiever voor elkaar krijgen. Zowel binnen het ambtelijk apparaat als onze gehele samenleving. De nadruk ligt

op laagdrempelige en betaalbare projecten en campagnes, op klein lokaal niveau, om zo het gewenste gedrag te activeren.

Leg de komende vier jaar een steviger basis, bouw de brug naar de duurzame stad, zorg ervoor dat niemand aan de zijlijn hoeft te staan, en handel nú!

VOORBEELDEN EN INSPIRATIES

Het Groene Brein Roots

verbindt progressieve MBO-instellingen en vooroplopende bedrijven met elkaar om de nieuwe economie te versnellen.

www.hetgroenebreinroots.nl

Inzet natuur- en milieu-leskisten bij inburgeringscursussen

In Den Haag al een hele tijd beschikbaar: boxen over het huishouden, water, energiebesparen, aan de hand waarvan nieuwkomers nuttige dingen over het huishouden én nederlands leren.

Eerlijke verdeling van kosten voor klimaatmaatregelen

Suggesties voor het rechtvaardiger maken van de inkomenseffecten van klimaatbeleid, aan de kosten én batenkant.

<https://milieudefensite.nl/nieuws/pers/berichten/maak-via-co2-beprijzing-een-einde-aan-klimaatpaupers>

Energy Coins

Deze 'munten' zijn openbaar verhandelbaar. Er kunnen transacties mee gedaan worden die verband houden met onderlinge diensten of kosten in bijvoorbeeld een wijk-coöperatie. Duurzame energie en energie-stromenbeheer (eventueel met behulp van blockchain) liggen voor de hand, maar de groep kan ook andere aspecten van duurzaam leven combineren.

<https://energycoin.eu>

Platformstad

Denk bij de 'smart city' vooral ook aan een 'wijze' platformstad, gefaciliteerd door moderne peer-to-peer-technologie, waarin vraag en aanbod met lokale! spelers bij elkaar worden gebracht.

www.buurtauto.nl / <http://lekkernassuh.org>

We make the city

Een groot evenement van 20 – 24 juni 2018 in Amsterdam Metropolitan Area. Burgers en experts presenteren en discussiëren vijf dagen lang over kwaliteiten en activiteiten die bijdragen aan een prettige en toekomstgerichte stad.

<https://wemakethe.city/>

Adaptief Bestuur – Essays over adaptiviteit en openbaar bestuur

Deze filosofie van transitie management houdt een combinatie in van adaptief vermogen op systeemniveau en actieve leiding en richting aan specifieke maatschappelijke ontwikkelingen.

<https://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/adaptiefbestuur/>

Vadercentrum Laak en Veilig Wonen

Dit wijkcentrum wil mogelijkheden voor ontwikkeling en welzijn aan mannen bieden, waarbij wordt uitgegaan van

eigen kracht en talenten. Onder meer zijn er activiteiten op het vlak van veilig wonen en gezond leven.

www.haagsevaders.nl

Ondernemingsplan Nieuwe Energie in de buurt

Duurzaam Den Haag heeft een voorstel gedaan volgens de methode Roadmap Next Economy.

<https://roadmapnexteconomy.com/project/nieuwe-energie-voor-in-de-buurt/>

Ruimte voor collectieve functies in Erasmusveld

Via het stedenbouwkundig plan en bestemmingsplan (concept) zal een deel van de publieke ruimte de functie 'collectief nut' krijgen. Er wordt op gestudeerd hoe een gebiedscoöperatie (van bewoners) het beheer hiervan op zich kan nemen.

Allergeenarme Woningen

Deze woningen (Barendrecht, Utrecht en Tilburg) blijken de kwaliteit van leven van ernstige astmatische kinderen en hun familie sterk te verbeteren. De woningen hebben een gezond binnenmilieu, maar zijn ook gebouwd met milieuvriendelijke materialen en zijn energiezuinig.

Piano Stairs

Deze oplossing staat ondertussen model voor een aantrekkelijke uitnodiging voor gezond gedrag in de gebouwde omgeving. Net als de ouderenfitnessbaan in het Zuiderpark.

<https://www.youtube.com/watch?v=cI-r3j5MGIQ>

VvE-balie en Centrum Groepswonen

Tien jaar ervaring met VvE-balie Den Haag toont aan dat als de gemeente herkenbaar beschikbaar is voor vragen en problemen van een doelgroep, duurzaamheid steeds vanzelfsprekender ingepast kan worden. De verwachting is dat het Centrum Groepswonen van vergelijkbare betekenis kan worden.

www.denhaag.nl/nl/in-de-stad/wonen-en-bouwen/vve-balie.htm / www.centrumgroepswonen.nl

Futureproof The Hague

Community / platform voor projecten 'smart city', 'resilient city' en duurzaamheid Den Haag. Uitwisselingen via website, Whatsapp, maar ook met ontmoeting en actie.

www.futureproofthehague.com

Jonge Krachtenbundelaars

Dit netwerk voor Young Professionals uit het duurzaam-maatschappelijke domein bundelt krachten om met meer impact de Sustainable Development Goals (SDG's) te versnellen.

www.jongekrachtenbundelaars.nl